

ZİMMÎ

mamak kaydıyla kendileri için yeterli miktarda şarabı evlerinde bulundurabilecekleri, fakat ehl-i İslâm'a satmaya kalkışıp bu konuda devletçe konulan kurallara uymadıkları takdirde şaraplarının dökülebileceği ve şarap içmekten menedilebilecekleri kabul edilmiştir. Müslüman mahallelerinde yapılan meyhanelerle cami ve meşced aralarında ihdas edilenler yıkılmıştır. Hukukî statü bakımından gayri müslimlerin bir İslâm devletinin tebaası olduğunu ve devletle aralarında bir zimmet antlaşmasının varlığını gösteren en önemli âlâmetlerden biri olan cizye Osmanlı Devleti'nin zimmîlere yönelik temel uygulamalarından biridir. Zimmîlerden alınan cizye hususunda Osmanlı uygulaması İslâm hukuku esasları çerçevesinde fetva ve kanun-nâmelerle şekillenmiştir. Fetvalarda cizye ödemekten kaçınan zimmîlerin hapsedilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Kanun-nâmelerde zimmîlerden alınacak cizyelerin toplanmasına dair usul hükümleriyle cizyeyi ödemeyen zimmîlere uygulanacak müeyyidelere de yer verilmiştir. Cizye toplanması sırasında kanuna aykırı davranılması şiddetle yasaklanmıştır. Özellikle vergi tahsilatlarının cizye dışında ek masraflar talep etmeleri önlenmeye çalışılmıştır. Tanzimat'tan sonra gayri müslimlerden cizye yerine bedel-i askerî adıyla vergi alınmaya başlanmış, 1856 İslahat Fermanı ile birlikte klasik zimmet hukuku önemli ölçüde ortadan kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osmân*, VII. Defter, s. 94-95; Münecimbaşı, *Münecimbaşı Tarihi* (trc. İsmail Erünsal) [baskı yeri ve tarihi yok], (Tercüman 1001 Temel Eser), s. 47-48, 110, 136, 358-359; Cevdet, *Tezâkir*, III, 84; VI. Mirmiroğlu, *Fatih Sultan Mehmet Han Hazretlerinin Devrine Ait Tarihi Vesikalar*, İstanbul 1945, s. 51-52; N. Pantazopoulos, *Church and Law in the Balkan Peninsula During the Ottoman Rule*, Thessaloniki 1967, s. 19; S. Runciman, *The Great Church in Captivity*, Cambridge 1968, s. 189; M. Ertuğrul Düzdağ, *Şeyhülislam Ebussuud Efendi Fetvaları Işığında 16. Asır Türk Hayatı*, İstanbul 1972, s. 95-98, 104; Ahmet Özel, *İslam Hukukunda Milletlerarası Münâsebetler ve Ülke Kavramı*, İstanbul 1982, s. 186, 194, 214; Ahmed Refik Altınay, *Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı 1000-1100*, İstanbul 1988, s. 52; a.m.f., *Hicri On İkinci Asırda İstanbul Hayatı (1100-1200)*, İstanbul 1988, s. 83; Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Kanun-nâmeleri ve Hukukî Tahlilleri*, İstanbul 1990-92, I, 406, 411, 477, 509-510; II, 230, 347, 383; III, 126, 329, 457; IV, 44, 322; V, 213, 613-614; Mehmet Âkif Aydın, *İslâm ve Osmanlı Hukuku Araştırmaları*, İstanbul 1996, s. 230; Feridun M. Emecen, *Unutulmuş Bir Cemaat: Manisa Yahudileri*, İstanbul 1997, s. 109; a.m.f., *Osmanlı Klasik Çağında Hanedan: Devlet ve Toplum*, İstanbul 2011, s. 286-303; G. G. Arnakis, "The Greek Church of Constantinople and the Ottoman Em-

pire", *The Journal of Modern History*, XXIV/3, Chicago 1952, s. 237; Halil İnalık, "The Policy of Mehmed II Toward the Greek Population of Istanbul and the Byzantine Buildings of the City", *Dumbarton Oaks Papers*, sy. 23-24, Washington 1969-70, s. 248-249; a.m.f., "The Status of the Greek Patriarch under the Ottomans", *Turcica*, XXI-XXIII, Paris 1991, s. 415; R. Gradeva, "Ottoman Policy Towards Christian Church Buildings", *EB*, sy. 4 (1994), s. 17-31.

M. MACİT KENANOĞLU

ZİNA

(الزنى)

Evlilik dışı cinsî münasebet.

Zinanın "meşrû olmayan cinsel ilişki" şeklindeki sözlük anlamıyla dinî terminolojideki anlamı esasen farklı değildir. Ancak literatürde kavramın hakiki veya mecazi anlamda kullanımı, bütüncül yahut salt ceza hukuku açısından teknik bakış, suçun unsurlarını tarife yansıtma gayretleri, zinaya yol açan fiillerin zina kapsamına dahil edilmesi veya herkesçe bilinen bir kavram olmasından hareketle nisbeten kapalı ifadelerle yetinilmesi gibi sebeplerle birbirinden hayli farklı zina tanımlarına rastlanır. Diğer semavî dinlerin ve insanlığın ortak kültürünün her devirde büyük günah ve suç olarak gördüğü zinayı İslâm dini de haram kılıp büyük günahlardan saymış ve bu suçu işleyenlere bazı dünyevî-cezaî yaptırımlar öngörmüştür. Kur'an-ı Kerim'de zina kelimesi beş âyette geçer. Bunlardan birinde (el-İsrâ 17/32) zinaya yaklaşılması gerektiği, onun çirkin bir iş ve kötü bir yol olduğu belirtilir; ikisinde (el-Furkân 25/68; el-Mümtehine 60/12) zina şirk ve adam öldürme gibi büyük günahlar arasında zikredilir. Diğer iki âyette de (en-Nûr 24/2-3) zina eden erkekle zina eden kadına yüzer sopa (celde) vurulması emredilir ve zina edenlerin ancak zina edenle veya bir müşrikle evlenebileceği vurgulanır. Kur'an'da geçen, ancak şeytana uyanların yapacağı işler olarak nitelendirilip kesin bir dille kınanan ve yasaklanan "açık hayasızlık" anlamındaki **faḥşâ / fâhişe** (çoğulu fevâhiş) kelimeleri de birçok âyette özellikle zina mânasında (en-Nisâ 4/15, 25; el-En'âm 6/151; el-Ahzâb 33/30) veya öncelikli olarak zinayı ifade edecek şekilde geçer (el-Bakara 2/169; en-Nahl 16/90; en-Nûr 24/21; en-Neml 27/54; ayrıca bk. FÜHUŞ). Yine Kur'an'da kazf (zina iftirası), edep ve hayâ, ırz ve iffetin korunmasına dair hükümler ve zinanın büyük günahlardan oluşunun farklı açılardan ifadesidir. Hadislerde de zinanın büyük

bir günah, ağır bir suç olduğunu bildiren ve Hz. Peygamber'in bununla ilgili uygulamalarını yansıtan zengin bir malzeme vardır.

Dinî literatürde zina kavramının en geniş anlamıyla cinsel haramı ifade ettiği de olur ve bu yaklaşım bir hadiste geçen gözün ve dilin zinası tabirlerinden kaynaklanır (Buhârî, "İstîzân", 12, "Kader", 9; Müslim, "Kader", 20). Hadis, göz ve dille işlenen cinsel gûnahtan söz ederken zina kelimesinin mecazi anlamda kullanımına da örnek teşkil eder. Harama bakmak ve yaygın ahlâk kurallarına uymayan cinsel içerikli sözler söylemekle başlayan sürecin zinaya götürme ihtimalinin yüksekliğinden dolayı böyle bir ifade kullanılmış da olabilir. Nitekim ilgili âyette, "Zina etmeyin" yerine, "Zinaya yaklaşmayın" denmesi (el-İsrâ 17/32), sadece zina fiilinin değil zinaya yol açacak davranışların da haram kılındığı şeklinde anlaşılmıştır. Ancak fakihler, konunun ahlâkı ve bireyin dinî duyarlılığını ilgilendiren bu yönüne de temas etmekle birlikte daha çok hukukî boyutu üzerinde durmuş, zina tanımını da buna göre yapmıştır. Meselâ Hanefîler zinayı, "bir erkeğin aralarında nikâh bağı veya şüphesi bulunmayan bir kadınla önden cinsel birleşmesi" şeklinde tanımlamıştır. Bu tanıma uyan zina, dinen haram olmasının yanında unsurlarının oluşması halinde cezaî yaptırımı gerektiren bir suçtur. Ayrıca zinanın nesep, mehir, ihsan (iffetli olma) sıfatı, boşanma vb. bazı konularda da hukukî sonuçları vardır. Öte yandan zina suçunu teknik anlamda tanımlamaya çalışan Hanefîler'e göre suçun oluşması için fâilin mükellef olması, rızasının bulunması, fiilin İslâm ülkesinde işlenmesi, evlilik bağı veya şüphesi bulunmayan bir kadınla ve önden yapılması şartları da aranır. Böylece icbar ve tehdit altında, tecavüzle, İslâm ülkesi dışında, nikâhlı eşi zannettiği biriyle, ters ilişki (livâta) tarzında ve hemcinsiyle olan münasebet teknik anlamda zina suçunu değil farklı cezaî yaptırımları gerektiren suçları oluşturur. Mâlikîler buna müslüman olma şartını eklemiş, Şâfiîler ve Hanbelîler ters ilişkiyi de zina kapsamında saymıştır. Taraflardan birinin veya her ikisinin fiilin işlendiği sırada evli ya da bekâr olması eylemi suç olmaktan çıkarmamakta, fakat cezanın farklı şekilde belirlenmesine yol açmaktadır. Livâta erkek erkeğe ilişkiyi (homoseksüellik), sihâk da kadına kadına ilişkiyi (lezbiyenlik) ifade için kullanılan terimler olup ağırlıklı kanaat bu fiillerin zina kapsamına girmeyen farklı cinsel suçlar teşkil ettiği yönündedir. Gayri

meşrû cinsel ilişkileri ifade etmek için fücûr, bigâ, sıfâh, fâhişe gibi kelimeler de kullanılmaktadır.

Fıkıhta zina suçunun oluşması ve cezalandırılmasına dair geliştirilen zengin doktriner bilgi ve görüşlerin zinanın önlenmesi için alınan hukukî tedbirlerin yanında, hâkim ahlâk terbiyesi ve bu terbiyenin doğurduğu sosyal duyarlılık gibi etkenlerle İslâm tarihi boyunca müslüman toplumlarında zina hem yasak hem de günah ve ayıp sayıldığı için yaygın bir ahlâk sorunu oluşturmamış, muhtemelen konunun mahremiyet boyutunun da bulunması sebebiyle İslâm ahlâk literatüründe zina konusu özel bir ahlâk problemi olarak ele alınmamıştır. Bazı ahlâk kitaplarında “âdâb-ü'n-nikâh” gibi başlıklar altında genelde evlilikle ilgili konular yanında evlilik dışı ilişkiler üzerinde de durulmakla birlikte, İslâm ahlâk literatüründe -Grek ahlâk kültüründen intikal eden bir yaklaşımla- zina konusu umumiyetle nefsin güçleri ve fazilet-rezilet konuları çerçevesinde işlenmiş, ahlâkî hayatın iki temel motifinden birinin nefsin öfke gücü, diğerinin şehvet gücü olduğu belirtilerek hevâ kavramıyla da ifade edilen şehvet gücünün ifrat ve tefritten arındırılmasıyla dört temel faziletten biri olan iffete (diğerleri hikmet, şecaat, adalet) ulaşılacağı düşünülmüş ve bu çerçevede zina konusunu da kapsayan tahliller yapılmıştır. Buna göre faziletten sapma niteliğindeki zina vb. fiillerin ana sebebi, bu fiillere kaynaklık eden şehvet duygusunun aklın kontrolünden çıkması ve hikmetten uzaklaşmasıdır. Bu yaklaşımın asıl gayesi, ahlâk konusunu psikolojik bir problem olarak ele almak suretiyle bireylerde zina suçunun işlenmesini önleyici bir ahlâkî melekenin oluşmasını sağlamaktır.

İslâm ahlâkî kitaplarındaki yaygın anlayışa göre insan meleklerle hayvanlar arasında bir konumda yaratılmış olup aklını şehvetine hâkim kıldığı takdirde meleklerden üstün bir mertebeye ulaşabileceği gibi şehveti aklına galip gelirse hayvanlardan daha aşağı bir varlık haline gelebilir. Râgıb el-İsfahânî'nin, “İnsan, hayvanî şehvet duygularını öldürmedikçe ya da onları baskı altına alıp dizginlemedikçe hayvanlık seviyesinin üzerine çıkamaz; bunu başardığı takdirde ise özgür, arınmış, hatta ilâhî ve rabbânî bir varlık seviyesine ulaşır” şeklindeki ifadesi (*ez-Zerî'a*, s. 117; ayrıca bk. s. 89-90) bu husustaki İslâmî telakkinin bir özeti gibidir (meselâ bk. İbn Miskeveyh, s. 36; Gazzâlî, *Mizânü'l-'amel*, s. 32-33, 96-102; *el-Erba'in*, s. 245). İnsanın asıl özgürlüğü haz düşkünlüğünden kurtul-

maktadır. Hatta şehvet köleliği, bilinen kölelikten daha aşağı bir durum sayılmıştır (Râgıb el-İsfahânî, s. 117, 319). Bu sebeple, “Şehvetini öldüren mürüvvetini diriltir” denilmiştir (Mâverdî, s. 36). Râgıb el-İsfahânî'ye göre Kur'ân-ı Kerim'de zinanın kötülüğünden bahseden bir âyette onun küfürle (en-Nûr 24/3), başka bir âyette adam öldürme ile (el-Furkân 25/68) yan yana zikredilmesi bu günahın büyüklüğünü gösterir (*ez-Zerî'a*, s. 314-315).

Genel olarak cinsel hayatı hem dinî boyutu hem ahlâk psikolojisi yönünden yetkin biçimde işleyen müslüman âlimlerin başında Gazzâlî gelir (*İhyâ'*, II, 21-60). Gazzâlî, evlenmeyi teşvik eden bazı âyet ve hadisleri kaydettikten sonra bunların evlenme zorunluluğu getirmemekle birlikte gözü ve cinsel organı zinadan korumayı amaçladığını belirtir. Cinsel hayatla ilgili kötülüklerin başında zina gelir. Zina gibi ağır günahlar âhiret hayatını mahveder. Bu sebeple bir hadiste dinî-ahlâkî erdemine ve iffetine güvenilen kimselerle evlenilmesi öğütlenmiş, bu ölçülere uyulmaması halinde yeryüzünde büyük fitne ve fesat çıkacağı uyarısında bulunulmuştur (İbn Mâce, “Nikâh”, 46). Gazzâlî bu hadiste evlenmeye teşvikin, zinadan doğacak fesadı, ahlâkî yozlaşma ve bozulmayı önlemenin amaçlandığını ifade eder (*İhyâ'*, II, 22). İnsanlardaki baskın cinsel duyguların dizginlenmesinde dinî duyarlılığın (takvâ) önemine özellikle dikkat çeken Gazzâlî bir kimsede şehvet baskın olur da ona mukavemet edecek takvâ bulunmazsa bu durumun o kişiyi cinsel günahlara sevkedeceğini belirtir. Bundan dolayı Hz. Peygamber anılan hadiste, “Evlenmediğiniz takdirde yeryüzünde fitne ve büyük fesat çıkar” demiştir. Ancak insanın zihnini vesve ve zararlı düşüncelerden temizlemesi her zaman iradesi dahilinde değildir. Bazen insan namaz içinde bile bu tür vesvelere kapılabilir. Nitekim Gazzâlî'nin naklettiğine göre Katâde b. Diâme, “Rabbimiz! Bize güç yetiremeyeceğimiz şeyler yüklemeyin” meâlindeki âyette (el-Bakara 2/286) şiddetli şehvet duygusunun kastedildiğini, İkrime el-Berberî ve Mücâhid b. Cebr de, “İnsan zayıf yaratılmıştır” âyetiyle de (en-Nisâ 4/28) kadınlara karşı hissedilen cinsel zaafa işaret edildiğini belirtmiştir. Gazzâlî zinayı adam öldürmeden sonra en büyük günah sayar (*İhyâ'*, IV, 20). Büyük günahlara dair hadislerde ve âlimlerin açıklamalarının çoğunda zina etmek, buna aracı olmak, eşcinsellik, iffetli kadınlara zina iftirasında bulunmak (kazf) gibi cinsî hayatla ilgili kötülükler yer ve-

rildiği görülür. Allah, insan soyunun devamını erkekle kadın arasında meşrû evlilik yoluyla sürdürülecek olan cinsel ilişkiye bağlamış olup zinanın haram olmasının temel gerekçesi bu ilişkinin ilâhî yasanın dışına çıkarak gerçekleştirilmesidir. Nesebin belirlenmesi, miras taksimi ve hayatın devamı için gerekli olan diğer konularda sağlıklı bir düzenin oluşturulması zinanın önlenmesi ve kadın-erkek ilişkilerinin meşrû evlilik düzenine dayandırılmasına bağlıdır. İslâm toplumlarında aile ve evlilik kurumunun bir tür kutsal yapı olarak algılanmasında, zinanın yaygınlık kazanmamasında ve zinanın aile kurumunu tehdit eden en büyük tehlike ve kötülüklerden biri olarak görülmesinde, bu konuda oluşmuş hadis birikiminin ve bu birikimin geliştirdiği kültürün ve ortak duyarlılığın güçlü etkisi olmuştur.

Zina Suçunun Unsurları. Fakihler suç ve cezada kanuniliği sağlamaya yönelik olarak had cezası gerektiren zina suçunun unsurları üzerinde titizlikle durmuş, bu sebeple ayrıntılı ve olabildiğince objektif bazı kriterler getirmeye çalışmıştır. Suçun oluşması için kişinin bilerek ve isteyerek gayri meşrû cinsel ilişkiye girmesi gerekir. Cinsel birleşmenin varlığı için erkeğin cinsel organının sünnette kesilen yere kadar kadının cinsel organına girmiş olması şartı bu amaçla getirilmiş, bunun dışında kalan davranışlar dinen haram olsa da had gerektiren zina suçu sayılmamıştır. İlişkinin gayri meşrû olması kadın ve erkek arasında nikâh veya nikâh şüphesi bulunmaması anlamındadır. Şüpheden maksat ilişkiye girenin karşı tarafı eşi zannetmesi veya onunla nikâh akdi yaptığını düşünmesidir. Zinanın bilerek ve isteyerek yapılması ise cebir ve tehdidin bulunmaması ve bil-meme, hata ve unutmama sonucu meydana gelmemiş olması demektir.

Zina Suçunun İspatı. İslâm hukukunda zina suçu şikâyete bağlı bir suç olmayıp kovuşturması re'sen yapılır. Suçun ispatında ikrar, şahitlik ve bazı durumlarda karîne gibi suçların ispatıyla ilgili fıkın genel kuralları geçerli olmakla birlikte zina suçuna mahsus özel hükümler de söz konusudur. 1. İkrar. Kişinin kendi aleyhindeki gönüllü ikrarının zina suçu için bir ispat vasıtası olduğu müctehidler tarafından ittifakla kabul edilmekle beraber Mâlikî ve Şâfiîler'e göre tek ikrar yeterliken Hanefî ve Hanbelîler'e göre şahitlikle ilgili özel hükümün yansımaları ve sünnetteki uygulama sebebiyle ikrarın dört defa tekrarlanması ve Hanefîler'e göre bunların farklı meclislerde, mahkemede hâkimin önün-

ZİNA

de ve her defasında hâkimin reddetmesi şeklinde yapılması gerekmektedir. İkrar, olayın gerçekten yaşanmış olduğunu hiç bir şüphe ve karışıklık bırakmayacak ölçüde ve kesin biçimde açıklayıcı olmalıdır. Hz. Peygamber döneminde Mâiz adında bir erkekle Gâmidli bir kadına ikrarlarına dayanılarak recm cezasının uygulandığı rivayet edilirse de kişinin, başka bir şekilde ispatı mümkün olmayan suçları için mahkemeye gidip ikrarda bulunması kural olarak dinen teşvik edilen bir husus değildir. Aksine, başka türlü ispat edilemediği için Allah ile kişi arasında kalan suçların gizlenmesi, bir daha işlemek azmiyle Allah'tan mağfiret dilenmesi teşvik edilmiştir. Hatta Hanefîler, kendi aleyhine suç ikrarında bulunmak amacıyla gelenlere hâkim tarafından ikrarlarından rücu etmeleri için telkin yapılmasının uygun olacağını söylemişlerdir. Salt ikrara dayanarak ceza uygulanması ise ikrarda bulunanın kendi psikolojisi içinde yaptığı günahın temizlenme ısrarı karşısında onun gönlünü rahatlatmak ve ikrardan sonra artık toplum tarafından bilinir hale gelmiş suç cezasız bırakmamak gibi düşüncelerle açıklanmaktadır. İkrarda bulunan kişi, cezanın infazı tamamlanıncaya kadar sürecin herhangi bir yerinde ikrarından rücu edebilir; bu takdirde suç ve ceza düşmüş olur. Aksi görüş sadece Zâhirî mezhebinde savunulmuştur. Cezanın infazı sırasında suçlunun kaçması halinde infaz durdurulur ve ekseri âlimlere göre mahkûmun bu hareketi ikrarından rücu etmesi olarak değerlendirilir. Fakihlerin çoğunluğuna göre ikrarda bulunana zina suçunu kiminle işlediği sorulmaz. Eğer karşı tarafın ismini vermişse onun da bu birleşmeyi ikrar etmesi istenmez ve kendisine ceza uygulanması gerekmez. Çünkü ikrar sadece sahibi aleyhine hukukî sonuç doğurabilen eksik bir ispat vasıtasıdır. Yine Hanefîler'e göre karşı tarafın bu ilişkinin nikâh içinde yapıldığına dair iddiası varsa ne karşı tarafa ne de ikrar edene zina cezası uygulanır. Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre kişinin zina yaptığını ikrar ettiğine dair başkalarının yaptığı şahitlikler mahkemede ispat vasıtası olarak kullanılmaz.

2. Şahitlik. Zina suçunda şahitliğin bir ispat vasıtası olarak kullanılabilmesi bütün âlimlerin ittifak ettikleri bir husus olmakla birlikte, özellikle kul hakkı içermeyip sadece Allah hakkı olan konuların mahkemeye taşınıp kişilerin aleyhine şahitlik yapılması hoş karşılanmamıştır. Gizli kalmış olan Allah hakkı suçlarında fâillerin suçunu tekrar etmemeye ve tövbeye davet

edilmesi daha uygun görülmüş, ancak fâilin utanmaz ve uslanmaz oluşu, suçunu pervasızca ifşa etmesi veya şahitlik yapılmadığı takdirde birinin zarar görmesi söz konusu ise şahitlik yapılmasının doğru olacağı ifade edilmiştir. Zina davasında şahitlik edenlerde diğer şahitlerde aranan niteliklere ilâve bazı şartlar aranmaktadır. Bu şartları çoğunluğun kabulüne göre dört erkek şahidin aynı mecliste şahitlik yapması, olayı ayrıntılı ve birbirleriyle çelişmeden anlatması, şahitliklerini asaleten yapmaları ve kocanın karısı aleyhine şahitlik yapmaması şeklinde özetlemek mümkündür. Şahitlerin erkek olması gerektiği ve kadınların zina davasında şahitliklerinin geçerli olmadığı konusunda ittifaka yakın bir birlik bulunmakla beraber Zâhirîler ve Şevkânî gibi âlimlere göre iki kadın bir erkeğe denk sayılmak kaydıyla kadınların şahitliği de geçerlidir, hatta sadece sekiz kadın dahi şahitlik edebilir. Şahitlerin sayısının dörde ulaşmadığı, karardan önce yaptığı şahitlikten rücu eden bulunduğu veya karardan sonra yalancı şahitlik yapıldığı tesbit edildiği takdirde bu şahitlere zina iftirası suçunun fâilleri olarak seksen sopa cezası uygulanır. Buna göre şahitler ya dört kişiyi tamamlayıp şahitlik etmeli ya da suçlu duruma düşmemek için şahitlik yapmamalıdır. Hanefî ve Mâlikîler şahitlerin birlikte mahkemeye gelmesini şart koşarken Hanbelî ve Şâfiîler böyle bir şart aramamakta, hatta Şâfiîler şahitliğin aynı mecliste yapılmasını da gerekli görmemektedir. Olayı ayrıntılı biçimde anlatmaktan maksat kadın ve erkeğin cinsel organlarının birbirine girdiğini açıkça ifade etmektir. Yine çoğunluğa göre şahitler, fâillerin arasında nikâh veya mülkiyet bağı bulunup bulunmadığından emin olunabilmesi için kadının kimliğini de açıklamalıdır. Olayın zamanının ve geçtiği yerleşim yerinin adının zikredilmesi gerektiği konusunda ittifak varsa da mekân adı ve oda bilgisi gibi ayrıntılı beyanların gerekip gerekmediği hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Şahitliğin asaleten yapılmasından maksat olayı bizzat görenlerin şahitlik yapmasıdır; başkasının yaptığı şahitliğe dayanarak şahitlik yapılması kabul edilmez. Çünkü başkasının şahitliğine dayanma durumunda yanılma, unutmama ve yalan gibi şüpheler ortaya çıkmaktadır. Kocanın karısı aleyhindeki şahitliğini sadece Hanefîler kabul etmektedir. Kocanın böyle bir iddiası varsa ya dört şahit getirmeli veya "liân / mülâne" denilen uygulamaya gidilmelidir.

3. Karîmeler. Zina suçunun ikrar ve şahitlik dışında bir yolla ispatı ihtilâfa yol

açmış, hâkimin kişisel bilgisi gibi yolların asla ispat vasıtası olamayacağı ittifakla benimsenirken evli olmayan kadının hamileliğinin ortaya çıkışı Mâlikîler, liân uygulamasında kadının imtina etmesi hem Mâlikîler hem Şâfiîler tarafından zina suçunun ispatı olarak değerlendirilmiştir. Hamileliğin tecavüz, şüpheye dayanan bir birleşme veya birleşme yaşanmadan buluşma vb. sonucunda da oluşabileceği düşünülürken zina davasında karîmelerle ispatın isabetli bir yol olamayacağı ortaya çıkmaktadır. Zira had suçlarında kesinlik aranmakta ve herhangi bir şüphe halinde cezanın düşmesine hükmedilmektedir. İslâm hukukunun bu hassasiyeti ve her fiili mutlaka cezalandırma isteklisi olmadığı dikkate alındığında ikrar ve şahitlik dışında kalan, sesli ve görüntülü araçlar dahil diğer ispat yollarının babalık vb. davalanın aksine zina davasında dikkate alınmamasının isabetli olacağı söylenebilir.

Zina Suçunun Cezası. İslâm öncesi dönemde Yahudilik'te zina edenin recmedilerek öldürülmesi hükmü bulunduğu, Hıristiyanlığın da Yahudiliğin devamı olduğu bilinmekteydi. Genel kabule göre İslâm'ın ilk dönemlerinde geçerli olan düzenleme zina ettiği dört şahitle ispat edilen kadının ev hapsine alınması, erkeğin de sözlü eziyete mâruz bırakılması şeklindeydi (en-Nisâ 4/15-16). Bu hükmü düzenleyen âyette geçen, "Allah onlar için bir yol açınca kadar" ifadesi asıl düzenlemenin daha sonra geleceğine işaret etmekteydi. Nitekim zamanla gerek âyet gerekse sünnetle yeni düzenlemeler gelmiş ve ev hapsi hükmünün değiştirildiği genel kabul görmüştür. Sözlü eziyet hükmünün de değiştirildiğini söyleyenler varsa da genel kanaat, bunun geçerliliğini sürdürdüğü ve yeni cezalarla birlikte uygulanabileceği yönündedir. Bundan sonra hangi düzenlemenin geldiği ve nasıl bir süreç geçirildiği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Hanefî çoğunluğunun da katıldığı bir görüşe göre ilk düzenlemenin ardından bekârın bekârla zinası için yüz sopa ve sürgün, dulun dulla zinası için de yüz sopa ve recm cezalarını belirleyen hadis gelmiş (Buhârî, "Hudûd", 21, 30; Müslim, "Hudûd", 12), ardından bekâr ve dul ayırımı yapılmadan zina eden kadın ve erkeğe yüz sopa vurulmasını emreden âyet nâzil olmuş (en-Nûr 24/2), son olarak Hz. Peygamber'in Mâiz'e recm uygulamasıyla evlilik yapmamış kişi (muhsan olmayan) için yüz sopa hükmü âyet gereği sürdürülmüş, evlilik yapmış (muhsan) olan için de recm cezası hükmü sünnetle yerleşmiştir. Köle ve

câriyelerin cezasının ise hürlerin yarı cezası olan elli sopa olduğu İslâm âlimleri tarafından -bazı Hâricîler dışında- ittifakla kabul edilmiştir. Ayrıca Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler, hür ve erkek bekâr için yüz sopya bir yıl sürgün cezasını da ilgili hadislerle dayanarak ilâve ederken Şâfiî ve Hanbelîler bir yıl sürgünü bekâr kadın için de gerekli görmüşlerdir.

1. Recm. “Taşlayarak öldürme” anlamındaki recm cezasından Kur’an’da açıkça bahsedilmediği recm hükmü Hz. Peygamber’in hadis ve uygulamalarına dayanmaktadır. Bazılarınca lafzının mensuh, hükmünün bâki olduğu iddia edilen recm âyetinin (Müslim, “Hudûd”, 3; İbn Mâce, “Hudûd”, 7) varlığı ve yorumu derin tartışmalara yol açmış, neticede böyle bir âyetin lafzan hiç mevcut bulunmadığı görüşü hâkim olmuştur. Hz. Peygamber’in hükmüyle kendilerine recm uygulananlar arasında yahudiler ve müslümanlar vardır. İslâmî dönemde ilk recm uygulaması yahudilere yapılmıştır. Şöyle ki: Bir grup yahudi zina davalarını Tevrat’taki recm cezasından daha hafif bir ceza ile çözebilecek için Hz. Peygamber’e getirmişti. Hz. Peygamber onlara zinanın Tevrat’taki hükmünü sordu. Teşhir ve sopa gibi cezalardan bahsederek recmi gizlemeye çalışmaları üzerine Hz. Peygamber Allah’ın hükmü olduğunu söyleyerek recm kararı vermiş ve, “Allahım! Onların terkettiği emri ilk defa ben ihya ettim” demiştir (Buhârî, “Hudûd”, 24; Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 26). Peygamber’in vefatından sonra halifeler döneminde ve sonrasında, hatta Osmanlılar döneminde az da olsa recm uygulamaları bulunmaktadır. Diğer taraftan fıkıh kitaplarında recmin bir had cezası olduğu, ilgili hadislerin sahih ve delil olmak için yeterli bulunduğu, bu konuda sahâbenin icmâ ettiği, sahâbe sonrası dönemde de -bazı Hâricîler’le Şîa’dan birkaç kişi dışında- bu bakışın teorik düzeyde değişmeden sürdürüldüğü vurgulanmaktadır. Son dönemlerde yapılan tartışmalarda Hz. Peygamber’in recm uygulamasının sopa âyetinden önce olduğu, bu ceza şeklinin Yahudilik’ten alınarak uygulandığı, hadisleri bir tarafa bırakarak âyetin hükmüyle yetinmek gerektiği, recmin Kur’an hükmüyle çeliştiği, böyle ağır bir cezanın daha kesin bir delille sabit olması gerektiği, kölelere uygulanacak cezada recmin yarısının alınmayacağı gibi itirazlarla recme kökten karşı çıkarlar bulunduğu gibi recmin bir had cezası değil bir ta’zir türü olduğunu, Hz. Peygamber’in uygulamalarıyla diğer uygulamaların bu mahiyette yapıldığını söyle-

yenler de vardır. Recm uygulanacak kişinin muhsan, hür ve müslüman olması gerekir. Şâfiîler dışındaki âlimlere göre zimmi ve mürtedlere de recm uygulanır. Hamile olan kadının, hamileliğinin nikâhtan veya zinadan olmasına bakılmadan çocuğunu doğuruncaya ve çocuğun annesine bağımlılığı sona erinceye kadar infazı ertelenir. Klasik fıkıh kaynaklarında yer alan recmin infaz şekline dair ayrıntılar dava şahitle ispat edilmişse ilk taşı şahitlerin atması, devlet başkanı veya temsilcisinin huzurunda, halkın gözü önünde meydana ve normal büyüklükte taş kullanılarak yapılması gibi öneriler suçun ispatında şüpheli önleme, cezanın uygulanışında aleniyeti ve caydırıcılığı sağlama gibi düşüncelere dayanır. Recm edilecek kişiye daha önce yüz sopa vurulmaz, öldüğünde diğer müslümanlar gibi yıkanıp kefenlenir ve namazı kılınır. Ancak devlet başkanı ve itibarlı kişilerin böyle bir cenazenin namazını kırdırmalarını hoş karşılamayanlar da vardır.

2. Yüz Sopa. Bu ceza Kur’an-ı Kerim’de zina eden kadına ve erkeğe yüz sopa vurulmasını emreden âyete dayanmaktadır (en-Nûr 24/2). Âyette bekâr ve evli ayrımı yapılmaksızın umumi bir ifade kullanılmış olmakla birlikte İslâm âlimleri, bu umumi hükmün Hz. Peygamber’in hadisleri ve uygulamalarıyla tahsis edilerek yüz sopa cezasının sadece muhsan olmayan kişilere uygulanacağı kanaatine varmışlardır. Cezanın infazı sırasında sopanın çok acıtan veya yaralayan türden olmaması, vurmanın ne çok sert ne de çok yavaş olması, kanamaya veya bir organın zarar görmesine yol açmaması gerekmektedir. İnfaz tehlikeli görülen çok sıcak veya çok soğuk zamanlarda yapılmaz. Çoğunluğa göre hasta, loğusa ve hamilelerin infazı ertelenir. Hastanın iyileşme ümidi bulunmuyorsa ağırlıklı görüşe göre yüz adet küçük dal ile hafifçe vurularak sembolik bir infaz yapılır. Hz. Peygamber zamanında böyle bir uygulama yapılmıştır (Ebû Dâvûd, “Hudûd”, 39). Hanefî ve Mâlikîler’e göre infaz sırasında erkek mahkûmun avret yerleri hariç vücudu çıplak olur; diğer mezheplere göre ise yalnız kalın giysileri çıkarılır. Mahkûm kadın ise ittifakla sadece kalın giysileri çıkarılır. Çoğunluğa göre erkek mahkûm ayakta, kadın ise otururken infaz yapılır. Mâlikîler’e göre ise ceza ikisi de otururken infaz edilir. Yüz ve cinsel organlar gibi hassas bölgelere vurulmadığı gibi bir yere devamlı olarak vurulmaz; Mâlikîler’e göre ise yalnız sirta vurulur.

3. Sürgün. Sürgün cezası, Hz. Peygamber’in hadislerinde sopa cezasına ilâveten uygulanacak bir ceza olarak ve bir yıllık sürgün şeklinde geçmektedir (Tirmizî, “Hudûd”, 11). Hulefâ-yi Râşidîn döneminde sopa cezasıyla birlikte sürgün cezası uygulamaları bulunmaktadır. Ancak sürgünün bir had cezası mı yoksa ta’zir cezası mı olduğu konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Hanefîler dışındaki çoğunluğa göre sürgün had cezası niteliğindedir ve bu konuda sahâbe icmâi mevcuttur. Hanefîler’e göre ise sürgün ta’zir mahiyetinde olup gerekli görüldüğü takdirde uygulanır. Hadisleri ve halifelerin uygulamalarını ta’zir diye yorumlayan Hanefîler’e göre sürgünün had olarak kabul edilmesi âyetin sopa cezası hükmüne ziyade yapmak anlamına gelir ki böyle bir ziyade mümkün ve câiz değildir. Ayrıca sürgün her zaman beklenen olumlu sonucu veremeyebilir, hatta daha olumsuz sonuçlar doğurabilir. Sürgünü had olarak görenlerden Mâlikîler’e göre getireceği bazı olumsuzluklar yüzünden kadın mahkûmlar sürgün edilmez. Yine Mâlikîler’e göre mahkûm sürgün edildiği yerde bir yıl hapsedilir, diğer mezheplere göre ise hapsedilmeyip sadece sürgün edilir. Hanefîler’e göre sürgün bir ta’zir türü olduğundan gerektiğinde sürgünle birlikte hapis de uygulanabilir.

Zina Cezasının Düşmesi. Zina cezasının şüphe, ikrardan rücu veya şahitlikten rücu ile düşeceği hususunda ittifak bulunmaktadır. Hanefîler’e göre bir taraf zinayı ikrar ederken diğer taraf inkâr veya birleşmenin nikâh içinde yapıldığını iddia ederse ikrar edene de karşı tarafa da zina cezası uygulanmaz. Bu durum cezayı düşüren bir şüphe olarak değerlendirilir. Mâlikîler, kadın zinayı ikrar eder, erkek ise nikâh bulunduğunu iddia ederse erkeğin nikâhı ispat etmesi gerektiği, aksi takdirde ikisine de had cezası uygulanacağı kanaatinde. Şâfiî ve Hanbelîler’e göre ise sadece ikrar edene ceza uygulanır. Yine aleyhine şahitlik yapılan kadının bekâretinin bozulmamış olduğunun ortaya çıkması çoğunluğa göre cezayı düşüren bir şüphedir. Hanefîler’e göre şahitlerin ölümü, kaybolması veya hastalanması durumunda da zina cezası düşer. Zina suçu Allah hakkı galip olan suçlardan sayıldığı için kesinleşmiş karardan sonra zina cezası aflatılmaz. Diğer mezheplerin aksine Hanefî mezhebi, gerek şahitlikte gerekse cezanın infazında zaman aşımını da düşürücü bir sebep olarak değerlendirmektedir. Sadece Ebû Yûsuf tarafların evlenmesini ce-

ZİNA

zayı düşürücü bir sebep saymıştır. Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre gayri müslim fâilin Müslümanlığı kabul etmesi cezayı düşürür. Fâilin davadan önce tövbe etmesi, Hanefî ve Mâlikîler'in içinde yer aldığı ağırlıklı görüşe göre davayı düşürmez, diğer mezheplerde ise davanın düşeceği yönünde görüşler bulunmaktadır. Nihayet suçlunun ölümü halinde dava ve ceza düşmüş olur. Zina suçuna uygulanacak ceza yaptırımını fıkıh kaynaklarında ayrıntılı biçimde ele alındığı gibi zina fiilinin sıhrî haramlık doğurup doğurmadığı, zina mahsulü çocuğun (veled-i zinâ) nesebi ve kamuya açık görev ve hizmetlerde herhangi bir hak mahrumiyetine uğratılıp uğratılmayacağı gibi konular da tartışılmıştır. Özellikle veled-i zinâ ile ilgili tartışmaları -İslâm'ın suçların şahsiliği ilkesi zedelenmeden- zinanın büyük bir günah ve toplum yapısını tehdit eden açık bir kötülük olduğunu bilincini topluma yerleştirme gayretleri olarak görmek gerekir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Miskeveyh, *Tehzîbü'l-ahlâk* (nşr. Hasan Temîm), Beyrut 1398, s. 36; Mâverdi, *Edebü'd-dünyâ ve'd-dîn* (nşr. Mustafa es-Sekkâ), Beyrut 1398/1978, s. 36; Râgib el-İsfahânî, *ez-Zer'â ilâ mekârimü's-şer'â* (nşr. Ebû'l-Yezîd el-Acemî), Kahire 1405/1985, s. 88-90, 117, 291, 314-315, 319; Gazzâlî, *İhyâ',* II, 21-60; IV, 17-20; a.mlf., *Mizânü'l-âmel*, Kahire 1328, s. 32-33, 96-102; a.mlf., *el-Erbâ'în fî usûli'd-dîn*, Kahire 1328, s. 245; Kâsânî, *Bedâ'î'*, VII, 33; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, Kahire 2004, IV, 215 vd.; İbn Kudâme, *el-Mugnî*, Kahire 1968, IX, 34 vd.; Nevevî, *el-Mecmû'*, XX, 3 vd.; M. Ebû Zehre, *el-Cerime*, Kahire 1976; Ahmed Fethî Behnesî, *el-Cerâ'im fî'l-fıkhi'l-İslâmî*, Kahire 1988; Sa'd Mersafî, *Şübühât hâvele ehadîşî'r-recm ve reddühâ*, Küveyt 1415/1994; Mehmet Boynukalın, *İslâm Hukukunda Zina Suçu ve Cezası* (yüksek lisans tezi, 1995), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmail Acar, *İslâm Hukukunda Zina Suçu ve Cezası Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme* (doktora tezi, 1999), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Sâlih b. Nâsir el-Huzeyyim, *'Ukûbetü'z-zinâ ve şürûtu tenfîzihâ*, Demmâm 1422/2001; Mehmet Çelen, *İslâm Hukukunda Zina ve Recm*, İstanbul 2006; Hüseyin Esen, *İslâm Hukukunda Veled-i Zina*, İstanbul 2007; Hamza Aktan, "Recm Cezası Örneğinde Sosyal Değişim Olgusu ve Kur'an", *Çağımızda Sosyal Değişim ve İslâm (Kutlu Doğum 2002)*, Ankara 2007, s. 414-426; Yusuf Ziya Keskin, *Recm Cezası: Ayet ve Hadis Tahillleri*, İstanbul 2001; İbrahim Çalışkan, "İslâm Hukukunda Zina Suçunun Mahiyeti ve Cezası", *AÜİFD*, XXXIII (1992), s. 61-100; Muhsin Demirci, "Nesih Bağlamında Recm Âyeti Sorunu", *MÜİFD*, sy. 18 (2000), s. 101-119; Ömer Menekşe, "Osmanlı'da Zina Cezası Olarak Recm", *Mariye*, III/2, Konya 2003, s. 7-18; "Recm", *Mu.F.* XXII, 124-126; "Zinâ", a.e., XXIV, 18-47.

HÜSEYİN ESEN

Diğer Dinlerde. En iptidaisinden en gelişmiş olanına kadar bütün dinlerde zina

kavramının tanımı birbirine oldukça benzer unsurlardan meydana gelir. Toplulukça onaylanmış veya resmî olarak kabul edilmiş birliktelikler dışında gizlice yaşananlar veya tecavüz türünden teşebbüsler daima suç ve günah sayılmıştır. İptidai topluluklarda çok rastlanmasa da tabuların çiğnenmesinde yol açan gayri meşrû her türlü ilişki cezalandırılmıştır. Bu cezalandırma hem topluluğun hukukî normları çerçevesinde hem de dinî inançlar bağlamında icra edilmekteydi. Hukukî olarak zina suçu işleyenler öldürülür, topluluk dışına sürülür veya bedenlerinde iz bırakan bir işleme mâruz bırakılırdı. Meselâ Kuzey Amerikan kızilderililerinden Wydot kabilesinde zina işleyen kadının saçları çok kısa kesilir veya sol kulağı koparılırdı. Afrika'da Buşmen zencilerinde zina eden erkek ve kadının görünür yerleri dağlanırdı. Dinî bağlamdaki müeyyidelerin sonucu ise doğa üstü güçlerin lânetine mâruz kalırdı. Bu lânetin zânilere hastalık getirdiği, onları fakirleştirdiği veya öldürdüğü kabul edilirdi.

Zina ile ilgili ulaşılabilen ilk verilere Mezopotamya'daki çivi yazılı belgelerde rastlanır. Sumerler'e ait Ur Nammu ve Eşnunna, Bâbilliler'e ait Hammurabi kanunnâmelerinde zina hakkında çeşitli hükümler vardır. Zina suçundan mahkûm olan tarafların her ikisi de evliyse onlara verilecek ceza ölümdü. Taraflar ya suda boğulur ya kazığa oturtulur ya da yüksek bir yerden atılırdı. Eğer erkek kadının evli olduğunu bilmediğini iddia eder ve ispat edebilirse daha küçük bir ceza ile kurtulabilirdi. Tecavüz de zina kapsamında algılanmaktaydı. Evli olmayanların birlikteliği ise daha hafif cezalarla karşılanıyordu. Dünyevî cezaların yanında tanrıların lânetine mâruz kalmak kaçınılmaz bir durumdu. Roma hukukunda zina suçuna verilen cezalar erken dönemlerden son zamanlara kadar oldukça farklı aşamalar geçirmiştir. Roma hukuku metinlerinde "adulterium" olarak geçen zina fiili erken dönemlerde bazı haklardan mahrum bırakılmakla cezalandırılırdı. Konstantin'in Hıristiyanlığı kabulü ile zina suçunun karşılığı ölüm olarak tesbit edildi. Zerdüşti metinlerine göre zina, Ahura Mazda'yı inciten en ağır günah olup (Vendidad, 18:61-62) neslin bozulmasına yol açmaktadır (Dadistan-i Dinik, 77). İnsan, başkasının eşiyile sadece zina yapmaktan uzak durmakla kalmayıp onun aklını çelmekten ve eşinin yatağından ayrılmasına sebep olmaktan da sakınlıdır (Sad Dar, 305, 324). Zerdüştilik'te zina çok iğrenç ve âdi bir suç görülerek

bu işin ilk defa Pers mitolojisinde despotizmin sembolü olan Zahak ile annesi tarafından gerçekleştirildiği belirtilmiş, zina neticesinde ortaya çıkan kötü sonuçlar sıralanarak insanların bundan çekinmeleri istenmiştir (Dadistan-i Dinik, 71, 77). Söz konusu dinin metinlerine göre zina eden kadın cehennemde göğsünden asılacak, erkeği yılanlar yiyecektir (Arda Viraf, 171, 188, 191, 194-195, 197).

Budizm genel olarak cinselliğe olumsuz bakmakta, "samsara" döngüsünden kurtulmaya engel olduğunu kabul ettiği için bekârlığı teşvik etmektedir. Budizm'de temel ahlâk normu olan Beş Buyruk'tan üçüncüsü cinsel ahlâkla ilgili olup zina konusu dışında fuhuş, ensest ilişki, tecavüz ve mastürbasyon gibi konuları da içerir. Bu buyruğa uymama durumunda insan mânevî düşüşe uğramaktadır. Budizm'de kavram olarak zina evli bir kadınla ilişkiyle sınırlanmış olup bekâr bir kızla yapılan ilişki zina suçu teşkil etmemektedir (Anguttara Nikaya, I, 189; Sutta Nipata, 396). Bu dinin hükümleri arasında zina olayında kadına yönelik herhangi bir cezadan bahsedilmezken erkeğe yönelik cezalar vardır ve bunlar çeşitli şekilde icra edilebilir. Zina hem devlete hem aile namusuna karşı günah sayıldığı için suçlu hapsedilmekten öldürülmeye kadar çeşitli cezalara çarptırılırdı.

Hinduizm'de kadının eşine mutlak bağlılığı vurgulanmakta olup zina da bu bağlamda ele alınmıştır. Bu dinde zina (samgrahana) evli kadınla cinsel ilişkiye hasretilmiş, hatta yabancı evli bir kadına hediye vermek, onun elbisesine veya süs eşyasına dokunmak ve yatağın üzerinde onunla birlikte oturmak da zina kapsamında görülmüştür (The Laws of Manu, 8:357-358). Zina Hindu aile yapısını yıpratıcı olarak sistemini bozma sonuçları doğuracağından (Bhagavad Gita, 1:41-43; The Laws of Manu, 8:353) bu dinin kaynaklarında geniş biçimde ele alınmıştır. Buna göre zina yapanın bu dünyada günleri kısalcak, öldükten sonra cehenneme gidecek, başkasının eşi hakkında zina yapmayı düşünen kişi gelecek doğumlarda sürünge haşere şeklinde doğacaktır (Vişnu Purana, 3:11). Hinduizm'de zina suçu için ceza tayininde tarafların ait oldukları kast önemli yer tutmaktadır. Bu suçun karşılığı olarak para cezası, demir çubukla dövme, iki parmağını keserek merkep üzerinde dolaştırılma, hapis, mal varlığına el koyma, cinsel organını kesme, yakma, saçlarını tıraş etme, köpeklerle parçalatma (The Laws of Manu, 8:364-385) gibi yaptırımlar ve